

використовувати ці знання у розробці реабілітаційних програм, застосовувати у щоденній психологічній практиці, в сфері підтримки людей, які страждають від щоденного військового стресу.

Васютинський В. О.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЙ КОМАНДУВАННЯ ЗСУ В ОЦІНКАХ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ

Актуальність дослідження. Єднання українського соціуму перед лицем російської воєнної агресії істотно залежить від сприймання громадянами чинних суб'єктів внутрішніх і зовнішніх громадсько-політичних процесів в умовах воєнного часу. Одна із **цілей** нашого дослідження полягала в з'ясуванні того, як українські студенти оцінюють ефективність дій керівництва Збройних сил України під час війни порівняно з іншими учасниками громадсько-політичного життя, та як їхні оцінки пов'язані із ціннісно-мотиваційними тенденціями громадянського самовизначення студентської молоді.

Методика та організація дослідження. Наприкінці квітня – початку травня 2022 р. було проведено онлайн-опитування 2202 студентів 35 вишів із різних регіонів України. Серед опитаних жінки становили 85,4%; середній вік респондентів – 20,3 року.

Запропонована студентам анкета складалася з п'яти частин. У першій респонденти за 5-бальною шкалою семантичного диференціала оцінювали рівень взаємних провин різних соціальних суб'єктів, які взаємодіють або взаємодіяли одні з одними. За аналогічною шкалою було оцінено зміст другої частини анкети, де порівнювано 12 пар етнополітичних суб'єктів (на зразок «українці – росіяни»). Третя частина містила 10 висловів з оцінкою за 5-бальною шкалою ефективності дій різних суб'єктів української влади (у т. ч. командування ЗСУ) під час теперішніх воєнних подій. Четверту і п'яту частини склали питальник із колективного нарцисизму

(Golec de Zavala et al., 2009) та методика ідентифікації з усім людством (McFarland et al., 2012).

Результати дослідження Студенти найактивніше звинувачували російську владу на чолі з Путіним, колишню радянську владу, олігархів і мафію, а найменше – теперішню українську владу на чолі із Зеленським. 3-поміж етнополітичних суб'єктів найбільш винуватими перед українцями виявилися росіяни, меншою мірою – білоруси, німці та угорці; найменше звинувачувано поляків, євреїв, словаків і чехів, болгар. Серед різних українських суб'єктів владного впливу найвищі оцінки дістали командування ЗСУ, президент Зеленський і його команда, ЗМК та місцева влада; найнижчі – парламентська опозиція на чолі з Порошенком.

Згоду з пунктом анкети «Найбільш ефективним в умовах війни виявилось командування Збройних сил України» оцінено на 4,59 бала – це найвищий бал порівняно з іншими оцінюваними суб'єктами. Неприхильних до командування ЗСУ (тих, що оцінили його ефективність на 1 або 2 бали) виявилася 31 особа, або 1,5%; нейтральних (які поставили 3 бали) – 174 особи, або 7,9%; прихильних (бали 4 або 5) – 1994, або 90,6%. Отже, серед студентів цілковито переважили ті, хто позитивно ставиться до військового керівництва.

Розглянуто відмінності між групами респондентів, виділеними за соціально-демографічними ознаками – статтю (відмінностей не виявлено), віком, регіоном та мовою спілкування (в усіх випадках $p \leq ,001$).

За віком виділено чотири групи: 17–18 (735 осіб), 19–20 (971), 21–24 (316) та 25–44 (180 осіб). Оцінки командування ЗСУ становили, відповідно, 4,65, 4,59, 4,58 і 4,33 бала. Як бачимо, молодші групи студентства однозначно високо оцінили командування ЗСУ. Натомість із віком така прихильність дещо (проте значуще) слабне.

Розподіл вибірки за регіонами виявився не цілком пропорційним: 837 київських студентів, 366 – із центральних областей, 478 – із західних та 521 – із південно-східних. Поставлені студентами бали: 4,62, 4,65, 4,67 та 4,42 відповідно. Отже, із-поміж регіонів вирізнявся Південний Схід, оцінки

представників якого теж є високопозитивними, але значуще менш прихильними до командування ЗСУ.

Проявилися відмінності й за мовою спілкування. Тих, хто віддає перевагу українській мові, було 858 осіб, українській і російській – 976, лише російській – 236 осіб. Відповідно розподілилися їхні оцінки: 4,69, 4,57 і 4,37. Тобто позитивне ставлення до командування ЗСУ корелює з україномовністю, хоча й оцінки, що їх дали російськомовні студенти, теж є високими.

Для чіткішого структурування зв'язків між оцінкою командування ЗСУ та іншими описаними індикаторами було проведено кореляційний аналіз. Найсильніші кореляції (в усіх випадках $p \leq ,001$) виявилися: з ідентифікацією з українцями як спільнотою (,392), колективним нарцисизмом (,268), ідентифікацією з громадою (,23); позитивною оцінкою президента Зеленського та його команди (,338) і негативною оцінкою їх (-,242); звинуваченням росіян (,259), радянської влади (,236), російської влади на чолі з Путіним (,229); позитивною оцінкою засобів масової комунікації (,264) та місцевої влади (,236).

За допомогою ANOVA визначено 26 ознак, в оцінці яких були значущі відмінності між групами респондентів, що порізно оцінили ефективність командування ЗСУ. У межах цих ознак здійснено факторний аналіз із varimax-обертанням, за результатами якого виділилися шість факторів із загальною дисперсією 62,1%. До *першого* фактору (вклад у дисперсію 26,9%) ввійшли оцінки провин колишньої української влади від 1991 до 2014 рр. (,766), олігархів і мафії (,755), теперішньої російської влади на чолі з Путіним (,751), радянської влади (,744), попередньої влади на чолі з Порошенком (,713), росіян (,666). У *другому* факторі (10,5%) об'єдналися оцінки провин етнополітичних суб'єктів – болгар (,862), турків (,842), молдован (,82) та ін. перед українцями. (Очевидно, тут ідеться про оцінки відносно нейтральних щодо українців суб'єктів, а провідна позиція болгар має випадковий характер). У *третьому* факторі (7,9%) на одному полюсі опинилися оцінки ефективності Зеленського та його команди (-,757), а на протилежному – оцінки їхніх помилок (,831) і провин (,505),

визнання провин команди, але не Зеленського (,534) та оцінки ефективності опозиції на чолі з Порошенком (,536). *Четвертий* фактор (7,5%) склали оцінки провин російськомовних громадян України (,753), мешканців Криму та Донбасу (,696), білорусів (,481). До *п'ятого* фактору (4,9%) ввійшли оцінки ефективності Верховної Ради (,856) та уряду (,833). *Шостий* фактор (4,4%) відобразив оцінки ефективності ЗМК (,763) та місцевої влади (,692).

Такий розподіл оцінок показує, що прихильне ставлення респондентів до командування ЗСУ позитивно корелює зі схильністю звинувачувати як зовнішніх, так і внутрішніх громадсько-політичних суб'єктів. Серед перших найбільш звинувачуваними є російська влада та росіяни загалом. У внутрішньому контексті негативні оцінки насамперед зосереджуються на колишній українській владі різних років та, почасти, російськомовному населенні. Навпаки, позитивним є ставлення до президента Зеленського і його команди, теперішньої української влади загалом та інших впливових структур.

Висновки. Оцінка суб'єктів внутрішніх і зовнішніх громадсько-політичних процесів в умовах воєнного часу є досить виразною і вагомо диференціює позиції респондентів. Серед застосованих у дослідження індикаторів оцінка командування ЗСУ виявилася найбільш показовою і становить ментально-психологічну основу ціннісно-мотиваційних тенденцій громадянського самовизначення студентської молоді. В умовах загострення російсько-українського воєнного протистояння таке самовизначення насамперед утілюється в посиленні його національно-патріотичних складових. Саме ці складові й визначають найбільшою мірою ставлення студентів до основних громадсько-політичних суб'єктів.